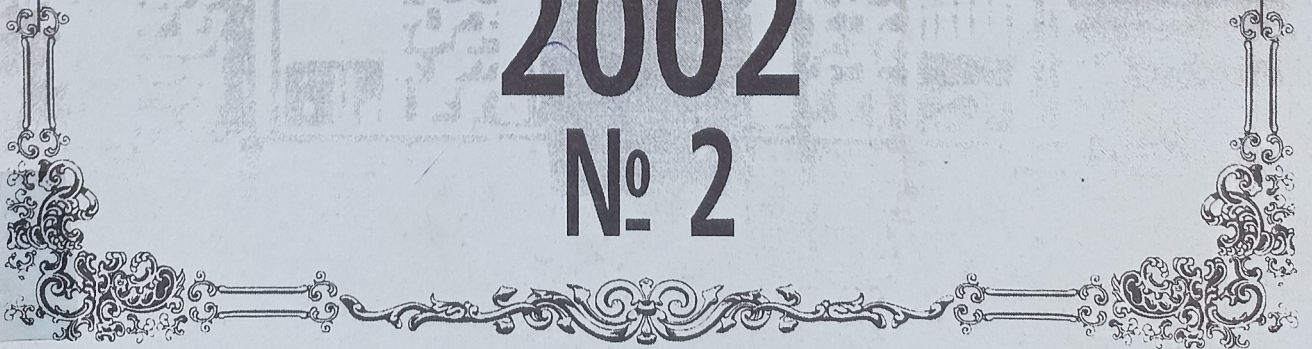

МУЗЕЙНИЙ ВІСНИК

2002

№ 2

ББК-79.1
УДК-069

Випуск №2 містить праці у яких розглядаються окремі проблеми археології, краєзнавства та природознавства Півдня України, вводяться у науковий обіг результати досліджень отримані як етнологами, археологами та істориками музейних закладів області так і інших науково-дослідних закладів. Тематика публікацій охоплює період від доби каменю до новітнього часу.

Видання розраховано на усіх, хто цікавиться давньою і новітньою історією, проблемами музейної, краєзнавчої та природознавчої справи.

Відповідальний редактор: д.і.н. Георгій Шаповалов (Запоріжжя)

Редакційна рада:

Любов Архіпова, д.і.н. Анатолій Бойко, Клара Карафін (Запоріжжя),
д.і.н. Ірина Ковальова (Дніпропетровськ), к.і.н. Георгій Кропивка (Запоріжжя),
к.і.н. Світлана Ляшко (Київ), Олександр Мірущенко (Запоріжжя), Борис Михайлов
(Мелітополь), Зоя Попандопуло, Ольга Чайка, Генадій Шахров (Запоріжжя).

Друкується за рішенням Вченої ради Запорізького державного
обласного краєзнавчого музею від 20.05.2002 р., протокол №4.

ЗМІСТ

АРХЕОЛОГІЯ

Михайлов Б.Д. Новая стоянка эпохи мезо-неолита на реке Молочная	3
Попандопуло З.Х. Литейные формы эпохи поздней бронзы из Нижнего Поднепровья	12
Плешивенко А.Г. Об одной редкой находке или об утрате еще одного археологического памятника	22
Ромашко В.А., Тесленко Д.Л., Шалобудов В.Н. Исследование курганов в Днепропетровске в 2002 г.	28
Тошев Г.Н. Новые находки изделий из камня эпохи бронзы	38
Андрух С.И. Новая находка скифского изваяния у с. Великая Знаменка	42
Фатеев О.В. Дипинты на Капуловском поселении	43
Ляшко С.Н., Станицина Г.А. К археологической карте Запорожской области	46
Антонов А.Л. Фибулы поселения Портмашево	62
Ельников М.В. К вопросу о локализации “Екатеринославского клада” периода Золотой Орды	66
Шаповалов Г.И. О случайной находке средневекового судна у острова Хортица	70
Мірущенко О.П. Рибальські речі доби козацтва в колекції ЗОКМ	72
Чергік Н.Ю. Кахля «Лев» з Кодацької фортеці	76
Самар В.А., Антонов А.Л. К истории изучения Северного Приазовья - Лукоморья (10 лет Восточной археологической экспедиции)	77

ІСТОРІЯ ТА КРАЄЗНАВСТВО

Самар В.А. Аланские горы Клавдия Птолемея и Северное Приазовье	83
Кобалия Д.Р. Теоретическая модель казацкой лодки поднятой у Хортицы в 1999 году	89
Чумаченко В.К. “Неутомимый и упорный работник” (П.П. Короленко)	95
Чайка О.В. История заводов Леппа и Вальмана в Екатеринославской губернии	99
Лиников В.А. Продовольственный вопрос в Александровске в начале Первой мировой войны	109
Карафин К.С. Гостинные ряды Александровска	115
Тараненко С.В. Про дію указу 1948 р. в Запорізькій області	119
Тараненко С.В. До питання про голод 1946-1947 років на Запоріжжі	121
Борисенко О.Є. Тимчасові мости через р.Дніпро (1944-1952 рр.)	123

ПРИРОДОЗНАВСТВО

Деркач Т.Г., Ерохина Л.А. Ископаемая черепаха - уникальная находка года	126
Черноморец В.С. Лес в степи (из истории степного лесоразведения)	129

КАХЛЯ «ЛЕВ» З КОДАЦЬКОЇ ФОРТЕЦІ

Серед багатьох пам'яток доби козацтва окремої уваги заслуговують пічні кахлі. В їх кольорових акцентах, композиційних вирішеннях відобразились естетичні смаки, мистецький хист та творчій азарт народних майстрів минулого.

Невиключенням є й пічні кахлі Національного заповідника «Хортиця». Часовий діапазон збірки охоплює XVII - початок XX ст. Більшу її частку складають кахлі XVIII ст., виявлені археологами на місці колишньої Кам'янської Січі (1709-1711, 1730 - 1734 рр.). Ця група кахлів є набутком Дніпровської археологічної експедиції, що проводилась на місці Січі (с.Республіканець Бериславського району Херсонської області) у 1974 р. та 1989 - 1991 рр [1; 2].

Представлено також кахлі з с.Покровське Дніпропетровської області - місця колишньої Підпільненської Січі (1734-1775 рр.). Ця група кахлів надійшла до фондів заповідника від О.В.Бодяньського [3].

Дана колекція презентує рельєфні кахлі без оточувальної рамки на лицьовій частині плитки (за рідким виключенням), більшість з яких теракотові, рідко зустрічаються вкриті зеленою поливою. Кількісно переважають стінні (або лицьові) кахлі - вони склали основу архітектурної будови печі; представлено п'ять варіантів пояскових кахлів - ними відділяли яруси груби; та п'ять варіантів карнизів, якими завершали конструкцію печі. Дані типи кахлів представлені як фронтальними (простими коробковими) так і кутовими варіантами. Декоровані вони багатоваріаційними геометрично-рослинними композиціями, солярними мотивами, зображенням кіннотника, казкових тварин. За класифікацією Л.І.Виногородської такі кахлі відносяться до четвертого варіанту конструктивних особливостей орнаментованої пластини кахлі [4, с.137].

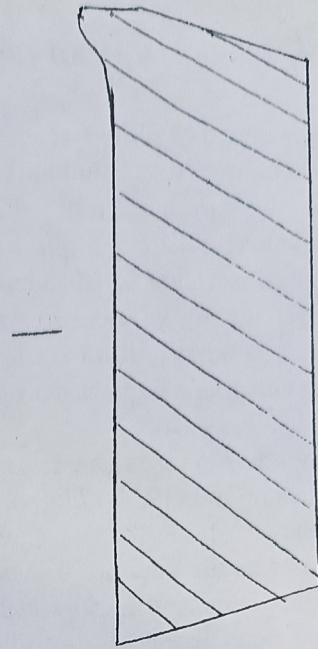
Серед колекцій кахлів переданих О.В. Бодяньським привертає до себе увагу кахля з зображенням лева, яка була знайдена на місці Кодацької фортеці [5].

Кохля невеличка: її розміри 19,0 x 16,0 см - фронтальна частина, та 9,5 см - румпа (бічна стінка). Це карнизна кахля: її верхній ярус трохи «нависає» наперед. Виконана вона з глини світло-сірого кольору. Зовні була вкрита зеленою поливою з жовтуватим відтінком, яка, на жаль, облущилась і лише її залишки дають змогу уявити первинний вигляд кахлі.

Композиційний простір заповнений зображенням лева. Тварина ніби завмерла в стрибку в небо, що надає сюжету зодіакального значення. Відомо, що зображення левів на кахлях стало поширеним ще у XV ст. Щоправда, тоді тварину зображували явно стилізовано і підкреслено декоративно, не у відповідності з анатомією звіра. Зодіакальні леви зустрічаються і на кахлях XVI ст. За характеристикою О.Р.Тищенко, такі кахлі «за композицією дуже схожі між собою: розлучена чотиринога тварина, піднятий угору хвіст, що закінчується рослинним мотивом, та маленька зірка, яка пізніше набуває форми квітки» [6, с.111]. На Кодацькій кахлі XVII ст. все так само: і розкрита паща з висунутим загрозливо язиком, і пропущений через задні лапи та живіт хвіст з китицею-пелюстком на кінці, і заповнене квітковими елементами (стилізованими зірками) тло плитки. Отже, і в XVII ст. зображення левів на кахлях в якості знаків зодіаку не втрачає актуальності. Відмінності в зображеннях XV-XVI ст. та XVII ст. простежуються лише в пластиці рельєфа: на Кодацькій кахлі XVII ст. це вже не грузла, важка, непритка тварина, характерна для XV-XVI ст., а легкий і гнучкий звір, зображений м'яким об'ємним рельєфом, рухи якого передано плавно, а форми звіра відтворено достатньо реалістично.

Можливо, саме таке сплетіння архаїчного та нового - відданість традиційному сюжету в гармонійному поєднанні з новим стилем виконання рельєфа - робить звичайну пічну кахлю

1.Зображення кахлі

надзвичайно впливовою на естетичне почуття сучасної людини небайдужої до мистецтва минулого.

Література

- 1.Звіт про роботу Дніпровської археологічної експедиції - 1974 // Науковий архів Національного заповідника «Хортиця». - № 82.- 22 с.
- 2.Ільинский В.Е. Отчет об исследованиях на Каменской Сечи в 1989 г.// Науковий архів Національного заповідника «Хортиця». - № 41.- 21 с.
- 3.Фонди НЗХ: КС-219, 459, 460.
- 4.Вингородська Л.І. До історії керамічного та скляного виробництва на Україні у XIV-XVIII ст.// Археологія.- 1997.- № 2.- С.129-140.
- 5.Фонди НЗХ: КС-117.
- 6.Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XII-XVIII ст.).- К., 1992.- 189 с.

В.А.Самар, А.Л.Антонов

К ИСТОРИИ ИЗУЧЕНИЯ СЕВЕРНОГО ПРИАЗОВЬЯ - ЛУКОМОРЬЯ (10 ЛЕТ ВОСТОЧНОЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕДИЦИИ)

В последние годы в Запорожье сформирован один из самых сильных центров археологической науки Украины. Это закономерно с точки зрения природно-географического и геополитического расположения территории Надпорожья, степного Запорожья, очень своеобразного Северного Приазовья – Лукоморья. Особенностью и, на наш взгляд, преимуществом запорожской археологии является то, что в университетском городе работают археологи различных школ: харьковской, одесской, киевской, днепропетровской, самарской. Закономерен повышенный интерес к историографии и источниковедению археологической проблематики региона. Ряд работ Г.Н.Тошева, С.П.Шевчука, Б.Д.Михайлова, З.Х.Попандопуло с разной степенью информативности и точности освещают эти вопросы. Сотрудники оформившихся и, к сожалению, разобщенных экспедиций – ЗГУ, ЗКМ, Национального заповедника “Хортица”, ЗОИОПИК – освещают вопросы локально, без создания единой